

І. Г. Богатир'ов,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Університету
державної фіскальної служби України,
заслужений діяч науки і техніки України

УДК 347

ПРОБЛЕМА ПЛАГІАТУ В НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ РОБОТІ АД'ЮНКТА, АСПІРАНТА

У статті викладено проблему плагіату в науково-дослідній роботі ад'юнкта, аспіранта. Зазначено, що за останні роки наукові дослідження у правовій науці суттєво змінилися, як змістовно, так і організаційно. Обґрунтовано нові вимоги до особистих і професійних якостей дослідника.

Ключові слова: науково-дослідницька робота, плагіат, ад'юнкт аспірант, дослідник.

Науково-дослідницька робота ад'юнктів, аспірантів — це важливий чинник удосконалення теоретичних та практичних засад юридичної науки та їх спеціальної підготовки. Розширення наукового світогляду, формування навичок наукового дослідження, вивчення, узагальнення і поширення передового практичного досвіду — все це та інше закладає підвалини наукового пошуку майбутніх дослідників, формує у них здібності науково-педагогічної роботи, які будуть реалізовані у науково-дослідній та практичній сфері.

За останні роки науково-дослідницька робота в правовій науці суттєво змінилась, як змістовно, так і організаційно. Сьогодні з'явилися нові вимоги до особистих і професійних якостей дослідника. У їх основу покладено обов'язкове знання іноземної мови, професійна ерудиція та світогляд, рівень інтуїції, працелюбство, емоційність, честолобство.

Окремою вимогою у роботі дослідника має стати відсутність у науковому творі плагіату.

Проблема плагіату в українській науці не є новою, вона всебічно обговорюється не тільки в нашому суспільстві, а й в інших країнах. Саме проблема плагіату є тим наріжним каменем, коли Міністерство освіти та науки України своїм рішенням скасовує науковий ступінь доктора філософії або доктора наук, у випадку, якщо є негативне рішення спецради з великою кількістю явних порушень, а бо де були негативні альтернативні висновки іншої спецради та доведений документально факт плагіату значного обсягу досліджень шляхом експертного висновку.

З цього приводу вітчизняні вчені розділилися у своїх судженнях. Одні вважають, що з плагіатом треба боротися тільки нормою закону, інші — що відповідальність за плагіат несе кафедра або

спеціалізована вчена рада, яка допустила дисертаційну роботу до захисту, а тому всі претензії до них.

Ми дотримуємося думок тих учених, які вважають, що з плагіатом слід боротися законними методами, адже ті, хто борються з плагіатом відкрито, шляхом скарг або в інший спосіб, повинні знати, що згідно зі ст. 7 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єктами авторського права є автори творів, зазначених у ч. 1 ст. 8 цього Закону, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права [1].

А тому вивчати твір на плагіат можна тільки тоді, коли автор твору особисто звернеться до суду за захистом свого права на інтелектуальну власність відповідно до ст. 16 ЦК України в частині «захисту цивільних прав та інтересів судом» [2]. Таким чином, законодавець закріпив норму, яка дозволяє звертатися до суду тільки тій особі, яка вважає, що її права на інтелектуальну власність порушені. Всі інші особи такого права не мають.

Взагалі, плагіат (від лат. *plagiarism* — викрадання) — умисне привласнення авторства на чужий твір, науки, мистецтва або раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора [3]. Згідно зі ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіат — оприлюднення (опублікування) повністю або частково, чужого твору під іменем особи, що не є автором цього твору.

Твір це, насамперед, висловлювання особистої думки, яке склалося після тієї чи іншої події, прочитання книги, наукового дослідження, прослуховування наукових доповідей тощо. А тому писати твори, в тому числі й ті, які визнаються як наукові, може кожен. Інша справа, як писати і коли писати. З метою посилення оригінальності творів для аспірантів законодавець передбачив навчання в аспірантурі та закріплення наукового керівника. Таким чином, будь-який твір може бути використаний будь-якою особою, але відповідно до норм діючого законодавства (ст. 444 ЦК України та

ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Отже, проведений нами аналіз вищевказаних законодавчих актів показує, що порушення права на авторське право може визнаватися судом тільки тоді, коли копія твору є суттєво схожою на оригінальний твір. Цей факт, як наголошує Т. Коваленко, зазвичай встановлюється судом, який порівнює мову, формат, послідовність, звучання та інші риси, притаманні оригінальному творові й твору, що вважається скопійованим з нього.

А тому, щоб звинуватити автора в плагіаті, Т. Коваленко наполягає на тому, що необхідно довести, що він мав доступ до оригінального твору та є достатні підстави й дані вважати знов створений твір плагіатом. В іншому випадку вчена зауважує: якщо звинувачений створив схожий твір зовсім випадково, ніколи не бачивши оригіналу твору, факту плагіату немає [4]. Серед актуальних проблем плагіату можна виділити:

— по-перше, проблему запозичення автором наукового твору певної тестової інформації. Вона найбільш розповсюджена у наукових дослідженнях, а тому і стає предметом різних замовлень, а іноді і розправ з метою вирішення власних інтересів чи інтересів певної групи вчених.

У зв'язку з тим, що запозичення чужої інформації у науковому творі є завжди, тому його слід розглядати, як законне запозичення, тобто використання автором чужої інформації шляхом посилання на її першоджерело, і не коректного запозичення, коли автор наукового твору використовує стилістичні прийоми, шляхом перефразування близьких за смыслом слів, фраз на свій розсуд. Саме таке запозичення є найбільш розповсюдженим у дисертаційних дослідженнях сучасності, і викоринити його, на наш погляд, є найбільш складнішим у боротьбі з плагіатом;

— по-друге, програмне використання сучасних технологій з метою виявлення та запобігання плагіату в дисертаційних дослідженнях. На жаль, сьогодні тільки державні інституції, зокрема, Інститут інтелектуальної власності, можуть ви-

нести вердикт про те, є у науковому творі плагіат чи його немає.

Всі інші інституції, які не мають ліцензії на проведення подібних експертиз, а пропонують свої послуги за певну суму грошей, слід вважати незаконними, а тому вони і не видають експертний висновок на предмет виявлення чи не виявлення плагіату.

Отже, розгляд питання щодо наявності у дисертаційній роботі плагіату може бути здійснено виключно експертом, який має відповідну ліцензію, або спеціально уповноваженим на проведення такої експертизи державним органом виконавчої влади (Міністерство юстиції України чи Міністерство освіти та науки України), шляхом співвідношення відповідних тестових примірників наукових творів;

— по-третє, скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня. Для скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня доктора філософії або доктора права у Міністерства освіти та науки України повинні бути законні підстави, а це: негативне рішення спецради з великою кількістю явних порушень, виявлених під час публічного захисту; негативні альтернативні висновки іншої спецради за профілем захищеної дисертації про те, що в даній дисертації є плагіат; документально доведений плагіат значного обсягу досліджень шляхом експертного висновку, ухвала суду про визнання плагіату в науковому творі.

Інакше ад'юнкт, аспірант, докторант має право звернутися до суду про визнання рішення Міністерства освіти та науки України щодо позбавлення його наукового ступеня доктора філософії або доктора наук незаконним. Доречно звернути увагу на те, що вітчизняні суди вже винесли декілька рішень щодо видачі дипломів кандидата чи доктора наук вченим, які пройшли процедуру захисту, але з певних причин (скарги, неправомірна інформація в мережі Інтернет тощо) своєчасно не отримали диплом.

Отже, Міністерство освіти та науки України при прийнятті рішення про скасування спеціалізованою радою присудження наукового ступеня доктора філософії чи доктора наук, має керуватися не скаргами або мережею Інтернет, а чинними нормативно-правовими документами.

При цьому ми підтримуємо позицію Міністра освіти Л. Гриневич, яка однозначно заявила, що постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» зобов'язує Міністерство освіти та науки України приймати рішення саме на підставі рішень профільних наукових інституцій, а не суджень окремих фізичних осіб.

Важливо, щоб спецради призначали фахових експертів та офіційних опонентів саме за темою дослідження, тому що їх висновок або виступ на засіданні спеціалізованої вченої ради у якості опонента буде переконливим важелем у прийнятті правильного рішення.

Крім того, при прийнятті документів до захисту дисертації слід звернути увагу на публікації, а особливо на узагальнення результатів наукових досліджень докторанта, які повинні мати місце в монографії, а інакше, якщо цього немає, можна вважати беззаперечним та грубим порушенням вимог наказу МОН МС № 365 від 21.03.2013 р. [5].

Резюмуючи викладене, гадаємо, що нова процедура присудження наукового ступеня, яка визначена у останніх змінах від 05.09.2017 р. до Закону України «Про вищу освіту» (абз. 2 ч. 3 ст. 6) [6] найближчим часом запрацює так, щоб питання виявлення плагіату не було предметом обговорення, а процес прийняття рішень щодо позбавлення наукових ступенів був прозорим і неупередженим.

І насамкінець, ті вчені, які борються з плагіатом законним способом, заслуговують на повагу в науці, а ті, які пишуть анонімні скарги чи анонімні рецензії, викладаючи їх у мережу Інтернет, або вимагають від майбутніх вчених хабарі, заслуговують на виключення з наукової еліти.

Список використаної літератури

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Плагіат (матеріал з вільної енциклопедії). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82>.
4. Коваленко Т. Плагіат: види та відповідальність. Теорія і практика інтелектуальної власності: наук.-практ. журн. № 4 (78) / засн.: Наук.-досл. ін-т інтелект. власності, Нац. акад. правових наук України. Київ: Лазурит-Поліграф, 2014. С. 35—40.
5. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 р. № 1112: Наказ МОН МС України від 21.03.2013р. № 365. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0463-13>.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014р. № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Богатырев И. Г. Проблема плагиата в научно-исследовательской работе адъюнктов, аспирантов.

В статье изложена проблема плагиата в научно-исследовательской работе адъюнкта, аспиранта. Отмечено, что за последние годы научные исследования в правовой науке существенно изменились, как содержательно, так и организационно. Обоснованы новые требования к личным и профессиональным качествам исследователя.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, плагиат, адъюнкт, аспирант, исследователь.

Bogatyrev I. G. The plagiarism problem in scientific and research work of the adjunct, graduate student.

In article the plagiarism problem in research work of the adjunct, graduate student is stated. It is noted that in recent years scientific research in legal science has changed both substantially and organizationally. New requirements to personal and professional qualities of the researcher are proved.

Key words: research work, plagiarism, adjunct, graduate student, researcher.